

19. Мельник К. Ю. Трудові правовідносини службовців правоохоронних органів : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05 / Мельник Костянтин Юрійович. – Одеса, 2011. – 34 с.

20. Трудовий кодекс України : проект закону України реєстр. № 1108 від 04.12.2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF0US00I.html.

Надійшла до редколегії 12.06.2014

БАБЕНКО А. О. ТРУДОВОЙ ДОГОВОР И ДРУГИЕ ОСНОВАНИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ТРУДОВЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ

Приведены точки зрения ученых относительно правовой природы трудового договора. Отмечено, что трудовой договор предназначен для установления условий труда конкретного работника. Обосновано, что трудовой договор не является источником трудового права, поскольку не содержит норм права в собственном значении последней дефиниции. Исследована история внедрения и развития института трудового договора в национальном законодательстве. Высказана позиция относительно построения большинства отношений в сфере применения гражданами способности к труду.

Ключевые слова: *трудовой договор, работник, работодатель, трудовые отношения, назначения, избрания.*

BABENKO A. O. LABOR CONTRACT AND OTHER GROUNDS OF EMPLOYMENT RELATIONSHIP ORIGIN

Scientists' points of view on the legal nature of the labor contract are researched. It is noted that the purpose of the labor contract is establishment of working conditions of a particular employee. It is grounded that labor contract is not a source of labor law because it does not contain the law norms in the proper sense of the last definition.

The history of implementation and development of the institution of labor contract within national legislation is researched. Attention is paid to the fact that labor contract should be considered today as the main reason of the employment relationship origin. Based on the social nature of this contract the author expresses the position that under current conditions the vast majority of relations in the sphere of using the ability to work by citizens must be made on this basis.

It is noted that the current Labor Code of Ukraine does not clearly establish legal facts, which are the grounds for employment relationship origin. Instead, there is such a position in the draft of the Labor Code of Ukraine, which is being considered by Verkhovna Rada of Ukraine. Thus, in accordance with the Article 38 «Employment Relationship Origin» of the Draft the reason of employment relationship origin is a labor contract. Labor contract in the cases provided by law, statutory documents or regulations of the employer, collective agreement is concluded (changed) based on: 1) the appointment; 2) the election; 3) competition results; 4) court decision.

The expediency to change above mentioned Article of the draft in an appropriate way is grounded. Because it is proved that the acts of appointment and acts of election are important as independent reasons of the employment relationship origin.

Keywords: *labor contract, employee, employer, employment relationship, appointment, election.*

УДК 349.2

В. В. КРИВОРУЧКО,

*здобувач кафедри трудового та господарського права
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРАВОВИЙ СТАТУС СЛУЖБОВЦІВ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ТРУДОПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Розглянуто проблематику правового статусу службовців Служби безпеки України у контексті трудового права. Виокремлено три категорії осіб, які проходять службу у Службі безпеки України. Обґрунтовано, що зазначені категорії мають різний правовий статус.

Ключові слова: *правовий статус, особа, службовець, права, обов'язки, гарантії, Служба безпеки України.*

Як відомо, важливе значення для належного функціонування державних органів має чітке закріплення правового статусу їх працівників.

Одразу звернемо увагу на те, що проблеми правового статусу були неодноразово предметом досліджень учених різних галузевих юридичних

наук. Так, загальнотеоретичні підвалини правового статусу особи заклали такі відомі теоретики права, як: С. С. Алексєєв, М. В. Вітрук, Л. Д. Воєводін, О. А. Лукашева, О. В. Малько, М. І. Матузов, О. С. Мордовець, В. Д. Перевалов, В. Ф. Погорілко, П. М. Рабінович, О. Ф. Скакун, Ю. М. Тодика, В. М. Хропанюк, М. В. Цвік, О. Ф. Черданцев, Ю. С. Шемшученко та інші. Дослідження правового статусу суб'єктів трудового права проводили такі відомі вчені-трудовики, як М. Г. Александров, В. С. Венедиктов, В. В. Жернаков, М. І. Іншин, А. М. Лушніков, М. В. Лушнікова, С. П. Маврін, А. Р. Мацюк, К. Ю. Мельник, О. С. Пашков, П. Д. Пилипенко, С. М. Прилипо, В. І. Прокопенко, В. Г. Рогань, О. В. Смирнов, В. М. Толкунова, Є. Б. Хохлов, Н. М. Хуторян, Г. І. Чанишева, О. М. Ярошенко та ін.

Але є ще немало дискусійних та малодосліджених проблем у цій сфері. Як відзначає І. І. Шамшина, поняття правового статусу суб'єкта та його зміст не одержали однозначного відображення в сучасній правовій науці. Питання щодо елементів правового статусу, його дефініції, змісту, ролі в регулюванні суспільних відносин продовжують залишатися дискусійними і у сфері загальної теорії права, і в науці трудового права [1, с. 55]. На думку Д. І. Луковської, у цей час правовий статус індивіда розуміється по-різному, але немає розбіжностей у тому, що його серцевину утворюють права й обов'язки суб'єктів. Як правило, йдеться про права й обов'язки, закріплені законодавчо державою в конституціях і інших нормативно-юридичних актах [2, с. 35]. Малодослідженою є і проблема правового статусу службовців Служби безпеки України. З огляду на це метою статті є визначення сутності правового статусу зазначених службовців як суб'єктів трудового права.

Традиційно у юридичній літературі під правовим статусом людини розуміється юридичне закріплення її фактичного положення в державі. Так, Л. С. Явич відзначає, що правовий статус виражає фактичний статус (фактичне становище) громадян у юридичній формі, що може відображати фактичний стан тією чи іншою мірою повно, а часом і сильно спотворюючи чинні відносини між громадянином і державою, між ним і іншими громадянами [3, с. 94].

Правовий статус людини законодавчо закріплюється державою в конституціях та інших нормативно-правових актах (міжнародних та внутрішньодержавних). Передусім відзначаємо, що коли йдеться про структурні елемен-

ти правового статусу, всі одноставні у тому, що його обов'язковими елементами є права, свободи та обов'язки. Так, на думку Г. В. Мальцева, нічого більш важливого у структурі права, власне кажучи, немає. Система прав і обов'язків – серцевина, центр правової сфери, і тут лежить ключ до вирішення основних юридичних проблем [4, с. 50].

У юридичній літературі навіть переважає точка зору, що складовими елементами правового статусу є лише права, свободи та обов'язки [5, с. 56; 6, с. 154].

У той же час окремі наковці обґрунтовують інші концепції правового статусу, вводячи до його структури різну кількість елементів. Так, Л. Д. Воєводін вказує, що до обов'язкових структурних елементів правового статусу особистості відносяться: громадянство, загальна правоздатність, принципи правового становища, права, свободи і обов'язки, юридичні гарантії [7, с. 31–38]. На думку М. І. Матузова, структура правового статусу особи включає: відповідні правові норми; правосуб'єктність; загальні для всіх суб'єктивні права, свободи та обов'язки; законні інтереси; громадянство; юридичну відповідальність; правові принципи; правовідносини загального (статутного) характеру [8, с. 59]. На думку В. М. Горшеньова, структура правового статусу особи включає права, свободи, обов'язки та юридичну відповідальність [9, с. 55]. О. Ф. Скакун до структурних елементів правового статусу особи відносить правосуб'єктність; права; свободи; обов'язки; відповідальність (має вторинний характер – реалізується внаслідок вчиненого правопорушення або у зв'язку з невиконанням компетенції чи перевищенням її обсягу. В останньому разі йдеться про правовий статус посадової особи) [10, с. 380].

А ось В. П. Марчук, Т. А. Француз-Яковець, І. М. Шумський поряд з правами, свободами та обов'язками як елементи правового статусу людини виділяють і гарантії їх здійснення [11, с. 72; 12, с. 97–98; 13, с. 67]. Так, Т. А. Француз-Яковець відзначає, що всебічний аналіз конституційно-правового статусу особи як спеціального предмета вивчення правової теорії, а також науки конституційного права змушує нас розглядати процес його забезпечення як невід'ємну складову змісту, оскільки динаміка та постійний розвиток суспільних відносин (у тому числі й відносин, які складаються між державою, суспільством та окремими індивідами) надають поняттю конституційно-правового статусу особи не лише структурної

(формальної), але і процесуальної визначеності. Таким чином, робить висновок науковець, дослідження конституційно-правового статусу особи органічно включає вивчення та ретельний аналіз існуючих у вітчизняній та зарубіжній конституційній практиці гарантій його забезпечення, а також тих механізмів (насамперед організаційного та юридичного характеру), які покликані перетворити загальне поняття прав людини та її конституційно-правовий статус на безпосередню реальність політико-правового життя і розвитку України [12, с. 97–98].

Розширення поняття правового статусу критикує О. А. Лукашева, оскільки, на її думку, інші елементи крім прав, свобод та обов'язків носять або передстатусний, або післястатусний характер. Учений вважає, що правовий статус людини та громадянина включає в сучасній демократичній державі тільки права, свободи й обов'язки особи, офіційно зафіксовані державою. О. А. Лукашева вважає, що ряд додаткових елементів варто вважати або передумовами правового статусу (наприклад, громадянство, загальна правоздатність), або елементами вторинними стосовно основного (так, юридична відповідальність вторинна стосовно обов'язків, без обов'язку немає відповідальності), або категоріями, що далеко виходять за межі правового статусу (система гарантій). Законні інтереси, тобто інтереси, які прямо не закріплені в юридичних правах і обов'язках, навряд чи необхідно виділяти як самостійний елемент правового статусу, вказує О. А. Лукашева. На її думку, інтерес передує правам і обов'язкам незалежно від того, чи знаходить він пряме закріплення в законодавстві або просто підлягає «правовому захисту з боку держави». Інтерес – це категорія позаправова, або «доправова», і закріплюється не тільки в конкретних правових приписах, але й у загальних принципах права. Правове вираження та захист інтересів індивіда – одна з важливих функцій правової системи суспільства [14].

Вищезазначені передстатусні та післястатусні елементи правового статусу О. А. Лукашева пропонує включити в поняття «правове становище особистості». Отже, услід за деякими іншими вченими (М. В. Вітрук, В. А. Кучинський) вона розрізняє поняття правового статусу та правового становища особистості. Відзначимо, що цю концепцію першим вивів М. В. Вітрук, який обґрунтував необхідність розрізняти два самостійних поняття – правове становище (статус) особистості в широкому і правове становище (статус) у вузькому розу-

мінні, що відбивають явища, реальний зв'язок між якими можна визначити як відношення цілого і частини. При цьому пропонував перше поняття позначити як «правове становище», а друге – як «правовий статус» [15, с. 27].

Водночас ми підтримуємо позицію М. І. Магузова, який з приводу вищевказаного зазначив, що немає ні теоретичної, ні практичної необхідності у розмежуванні понять «правовий статус» і «правове становище». Ці поняття рівнозначні і всякі спроби їхнього розмежування виглядають штучними і непереконливими [8, с. 52].

На наш погляд, у структуру правового статусу людини необхідно включати права, свободи, обов'язки та їх юридичні гарантії. Включення гарантій прав та свобод у правовий статус обумовлюється значенням їх для належної реалізації правового статусу. Також слід звернути увагу на те, що Конституція України включає норми-гарантії в одну главу з правами та свободами особистості, а положення, що в ній містяться, характеризує як основи правового статусу людини та громадянина. Так, відповідно до ч. 2 ст. 22 Конституції України конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані [16]. Однак у структуру правового статусу входять не всі гарантії, а лише встановлені Конституцією та іншими законодавчими актами, тобто юридичні, яким приписано забезпечувати практичну реалізацію та захист прав і свобод людини і громадянина.

Традиційно у юридичній літературі виділяють загальний, спеціальний та індивідуальний правові статуси [10, с. 381; 17, с. 108–109]. Однак окремі вчені і з цього питання мають власну позицію. Так, Д. І. Луковська розрізняє загальний (конституційний) статус, спеціальний (родовий) статус, індивідуальний статус та міжнародно-правовий статус. На думку вченої, загальний правовий статус – це система прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, закріплена в Конституції. Загальний правовий статус є єдиним і рівним для всіх індивідів. Спеціальний (родовий) правовий статус фіксує особливості положення певної групи суб'єктів – студентів, військовослужбовців, пенсіонерів та ін. Він характеризує «групові» можливості людей як суб'єктів права. Спеціальний правовий статус складається з особливих (додаткових) прав і обов'язків індивідів, що утворюють ту або іншу групу. Індивідуальний правовий статус являє собою сукупність прав і обов'язків окремої, персоніфікованої особистості в певний момент її життя. Зміни в житті людини спричиняють і зміни її індивідуального правового

статусу. Міжнародний правовий статус включає права і свободи особи, закріплені нормами міжнародного права. Правовий статус, у такому його розумінні, охоплює весь комплекс прав, що впливають із внутрішньодержавних і міжнародних правових норм [2, с. 35]. На наш погляд, останній підхід не має ні теоретичного, ні практичного значення, оскільки вважаємо, що міжнародно-правовий статус є складовою загального статусу людини.

Службовці Служби безпеки України як суб'єкти трудового права є носіями загального, спеціального й індивідуального правового статусу. Як громадяни вони володіють загальним правовим статусом, тобто однаковими з іншими громадянами конституційними правами й обов'язками, а як службовці Служби безпеки України вони наділяються спеціальним статусом, тобто спеціальними правами й обов'язками, що визначають місце зазначених службовців у системі службовців правоохоронних органів та обумовлюють специфіку трудових правовідносин, що, зокрема, проявляється в характері й умовах їх праці, обмеженнях та заборонах під час проходження служби, у встановленні для них додаткових гарантій і пільг порівняно з іншими працівниками тощо. Індивідуальний статус службовців Служби безпеки України становить собою сукупність прав та обов'язків окремого, персоніфікованого службовця, який в певний момент займає чітко визначену штатним розписом посаду. Індивідуальний правовий статус базується на функціональних обов'язках за посадою та посадових інструкціях.

Відповідно до ч. 1 ст. 19 Закону України «Про Службу безпеки України» кадри Служби безпеки України складають: співробітники-військовослужбовці, працівники, які уклали трудовий договір зі Службою безпеки України, а також військовослужбовці строкової служби [18].

Слід відзначити, що зазначені категорії працівників мають різний правовий статус.

Так, працівники, які уклали трудовий договір зі Службою безпеки України, підлягають загальному трудовому законодавству і безпосередньо Кодексу законів про працю України, а отже регулювання їх трудових відносин не відрізняється від регулювання трудових відносин звичайних працівників. Стосовно військовослужбовців строкової служби, то відносини у сфері проходження ними служби не входять до предмета трудового права з огляду на відсутність свободи у виборі місця служби.

Трудові правовідносини співробітників-військовослужбовців, яких ми будемо називати службовцями Служби безпеки України, базуються на нормах Закону України «Про Службу безпеки України» та інших спеціальних нормативно-правових актів, які регламентують проходження ними служби.

Відповідно до ч. 2 ст. 19 Закону України «Про Службу безпеки України» до органів Служби безпеки України приймаються на конкурсній, добровільній і договірній основі громадяни України, здатні за діловими та моральними якостями, освітнім рівнем і станом здоров'я ефективно виконувати службові обов'язки [18]. Критерії професійної придатності, зокрема юридичної обізнаності, визначаються кваліфікаційно-нормативними документами, які затверджуються головою Служби безпеки України.

З моменту прийняття на службу у Службу безпеки України громадяни стають службовцями, а отже стають володарями відповідного правового статусу. Правовий статус службовців Служби безпеки України визначається як статус специфічної категорії працівників. На них дія Кодексу законів про працю України розповсюджується у тій частині, яка не врегульована Законом України «Про Службу безпеки України» та іншими спеціальними нормативно-правовими актами.

Список використаних джерел

1. Шамшина І. І. Теоретичні підходи до визначення поняття правового статусу суб'єкта у сучасному трудовому праві / І. І. Шамшина // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2010. – № 3. – С. 55–63.
2. Луковская Д. И. Права человека и права гражданина. Правовой статус человека и гражданина / Д. И. Луковская // История государства и права. – 2007. – № 13. – С. 34–36.
3. Явич Л. С. Общая теория права / Л. С. Явич. – Ленинград. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1976. – 288 с.
4. Мальцев Г. В. Права личности: юридическая норма и социальная действительность / Г. В. Мальцев // Конституция СССР и правовое положение личности. – М. : Изд-во АГиП АН СССР, 1979. – С. 48–55.
5. Катков Д. Б. Конституционное право России : учеб. пособие / Д. Б. Катков, Е. В. Корчиго. – М. : Юриспруденция, 1999. – 241 с.
6. Козлова Е. И. Конституционное право России : учебник / Е. И. Козлова, О. Е. Кутафин. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрист, 1999. – 520 с.
7. Воеводин Л. Д. Юридический статус личности в России : учеб. пособие / Л. Д. Воеводин. – М. : Изд-во МГУ ; Норма – Инфра-М, 1997. – 304 с.

8. Матузов Н. И. Правовая система и личность / Н. И. Матузов. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1987. – 293 с.
9. Горшенев В. М. Структура правового статуса гражданина в свете Конституции СССР 1977 года / В. М. Горшенев // Правопорядок и правовой статус личности в развитом социалистическом обществе в свете Конституции СССР 1977 года. Вопросы теории государства и права, государственного и административного права / редкол.: Байтин М. И. (отв. ред.) и др. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1980. – С. 51–58.
10. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.
11. Словничок юридичних термінів : навч. посіб. / уклад. В. П. Марчук. – Київ : МАУП, 2003. – 128 с.
12. Француз-Яковець Т. А. Гарантії забезпечення конституційно-правового статусу особи: Україна на шляху реалізації ідеалу правової, демократичної держави / Т. А. Француз-Яковець // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2004. – № 4. – С. 97–107.
13. Шумский И. Н. Конституционное право России / И. Н. Шумский. – М., 1998. – 289 с.
14. Общая теория прав человека / рук. авт. кол. и отв. ред. д-р юрид. наук Е. А. Лукашева. – М. : Норма, 1996. – 520 с.
15. Витрук Н. В. Основы теории правового положения личности в социалистическом обществе / Н. В. Витрук. – М. : Наука, 1979. – 229 с.
16. Конституція України : від 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
17. Черданцев А. Ф. Теория государства и права : учеб. для вузов / А. Ф. Черданцев. – М. : Юрайт, 2000. – 432 с.
18. Про службу безпеки України : закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>.

Надійшла до редколегії 12.06.2014

КРИВОРУЧКО В. В. ПРАВОВОЙ СТАТУС СЛУЖАЩИХ СЛУЖБЫ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ: ТРУДОПРАВОВОЙ АСПЕКТ

Рассмотрена проблематика правового статуса служащих Службы безопасности Украины в контексте трудового права. Выделены три категории лиц, проходящих службу в Службе безопасности Украины. Обосновано, что указанные категории имеют различный правовой статус.

Ключевые слова: *правовой статус, лицо, служащий, права, обязанности, гарантии, Служба безопасности Украины.*

KRYVORUCHKO V. V. LEGAL STATUS OF OFFICIALS WITHIN THE SECURITY SERVICE OF UKRAINE: LABOR AND LEGAL ASPECT

Range of problems concerning legal status of officials within the Security Service of Ukraine in the context of labor law is considered. It is proved that the officials of the Security Service of Ukraine as the subjects of labor law are bearers of general, special and individual legal status. They have a general legal status like citizens, i.e. equal to constitutional rights and duties as other citizens, and like officials of the Security Service of Ukraine they have a special status.

Three categories of persons serving in the Security Service of Ukraine are determined. They are employees-servicemen, employees who have entered into an employment agreement with the Security Service of Ukraine and soldiers. It is grounded that these categories of employees have different legal status. Thus, employees who have entered into an employment agreement with the Security Service of Ukraine are subjected to the labor legislation and namely, to the Labor Code of Ukraine. Thus, regulation of their employment relationship is equal to employment relationship of ordinary employees. Relations in the sphere of passing services by soldiers are not included into the subject of labor law because of the absence of freedom in choosing the place of service. The employment relationship of employees-servicemen of the Security Service of Ukraine is based on the provisions of the Law of Ukraine «On the Security Service of Ukraine» and other special normative and legal acts regulating their service. Action of the Labor Code of Ukraine is distributed on the latter category in the part, which is not regulated by the Law of Ukraine «On the Security Service of Ukraine» and other special normative and legal acts.

Keywords: *legal status, person, official, rights, duties, guarantees, Security Service of Ukraine.*